

Subjekty, objekty a obsah právních vztahů

Miloš Večeřa

BEP101Zk Právní nauka I

Pojem právní vztahy (poměry)

Společenský vztah dvou nebo více právních subjektů, které mají vzájemná subjektivní práva a povinnosti. Právní vztahy vznikají v procesu právní regulace života společnosti.

Předpoklady právního vztahu

Jedná se o okolnosti (podmínky), jejichž přítomnost je nutná ke vzniku, změně nebo zániku právního vztahu.

- 1) Právní norma (platná a účinná);
- 2) Existence subjektů a objektů;
- 3) Právní skutečnost (předvídaná v hypotéze právní normy);
- 4) Některé právní vztahy vznikají přímo ze zákona.

Druhy právních skutečností

1) **Subjektivní** (spojeny s projevem lidské vůle):

- a) Právní jednání - v souladu s právní normou,
- b) Konstitutivní akty aplikace práva,
- c) Protiprávní jednání (delikt).

2) **Objektivní** (mimovolní skutečnosti):

- a) Právní události (např. běh času),
- b) Protiprávní stavy (např. pracovní úraz).

Prvky právního vztahu jsou **subjekty**, **objekty** a **obsah** právního vztahu.

Subjekty právního vztahu

Subjekt právního vztahu je osoba zavázaná subjektivní povinností nebo oprávněná subjektivním právem:

1) Fyzické osoby (přirozené osoby, skutečné subjekty právních vztahů)

2) Právnícké osoby (osoby fiktivní, umělé, vytvořené právem)

Vznik právnícké osoby objasňují teorie fikce a teorie reality:

Teorie fikce (Friedrich Carl von Savigny). Vychází z přesvědčení, že pouze člověk je způsobilý mít práva a povinnosti. Právnícká osoba je tedy pouhou právně-technickou konstrukcí, která reálně neexistuje. Je vytvořena jen na základě fikce zákona, s garancí zákona. Z tohoto důvodu ani nemá vlastní vůli a právně jednat může pouze prostřednictvím zástupců.

Teorie reality: Je spjata se sociologickým pohledem na svět a existuje nezávisle na právu jako sociální fakt. Právnícké osobě přiznává reálnou existenci, v některých teoriích až vlastnosti člověka, včetně vůle. Zákonodárce tento sociální fakt stanovením právní úpravy pouze bere na vědomí.

3) Stát

Subjekty právního vztahu charakterizuje

- 1) **Způsobilost k právům a povinnostem** (v OZ označována jako „právní osobnost“);
- 2) **Způsobilost k právnímu jednání** (dříve způsobilost k právním úkonům, v OZ označována jako „svéprávnost“);
- 3) **Způsobilost k protiprávnímu jednání** (deliktní způsobilost).

Právní osobnost nebo také **právní subjektivita** je schopnost vystupovat jako **subjekt**, nikoli jako **objekt** práva. Jde o způsobilost mít práva a povinnosti.

Procesní způsobilost

Činění procesních úkonů a jednání před soudy a úřady je odvozeno od způsobilosti k právním úkonům. Odlišnosti mohou obsahovat jednotlivé procesní režimy.

V zásadě člověk může jednat v takovém rozsahu, v jakém je (hmotněprávně) svéprávný.

Pokud nemůže za sebe sám v určitém rozsahu jednat – pak je zastoupen zákonným zástupcem nebo opatrovníkem ustanoveným soudem nebo dohodou o zastoupení s opatrovancem. Oblast:

- hmotněprávní (podle OZ)
- procesní (je ustanoven soudem či správním orgánem pro zastupování pouze v daném řízení).

Zastupování právních subjektů

Dvě formy zastoupení pro řízení před soudy a správními orgány dle účinku jednání zástupce:

Přímé - zástupce jedná **jménem zastoupeného** a následky jeho jednání se přičítají přímo zastoupenému (tzv. plná moc). Jedná jménem a na účet zastoupené osoby. Třetí osoba ví, resp. z okolností musí vědět, že s ní jednající subjekt jedná za jiného, že smluvní stranou je osoba jiná, a že jednání je vedeno se zástupcem - zmocněncem. Zmocnitel uděluje plnou moc zmocněnci.

Nepřímé - zástupce jedná **svým jménem**, příp. na svůj účet, a je povinen po dokončení úkolu převést následky svého jednání na zastoupeného. Jedná na účet zastoupené osoby svým jménem.

Formy zastoupení dle důvodu:

- **ze smlouvy** (plná moc, komisionářská smlouva, mandátní smlouva...)
- **ze zákona** (např. rodiče u nezletilých, opatrovník pro řízení).

Fyzické osoby

Způsobilost k právům a povinnostem (právní osobnost) vzniká v zásadě narozením a zaniká smrtí (až na ochranu osobnosti a autorská práva). Nelze ji omezit rozhodnutím soudu.

Způsobilost k právnímu jednání v plném rozsahu (**svéprávnost**) vzniká zletilostí (dovršením 18. roku věku, uzavřením manželství, popřípadě před jeho dosažením přiznáním svéprávnosti přivolením soudu k souhlasu zákonného zástupce (podnikání) nebo k návrhu nezletilého. Nezletilý je způsobilý k právnímu jednání co do rozumové a volní vyspělosti. Případně nastupují zákonní zástupci nebo soudem ustanovení opatrovníci.

Způsobilost k protiprávnímu jednání

Trestní právo - vzniká dosažením 15, resp. 18 let.
Občanské právo s 18 rokem věku. Je omezena pro nepřičetnost (schopnost rozpoznací a ovládací).

Omezení svéprávnosti

- Návrhovatel – kterýkoliv člověk, soud, ústav, je účastníkem řízení před soudem;
- Omezit svéprávnost člověka může jen soud;
- Soud musí daného člověka vidět a vyvine úsilí, aby zjistil jeho názor a zdravotní stav;
- Soud může omezit svéprávnost člověka v rozsahu, v jakém člověk není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat, a vymezí rozsah v jakém je způsobilost člověka samostatně právně jednat nutno omezit.

Fyzická osoba v právních vztazích

Pracovní právo

zaměstnanec – 15 let + ukončení povinné školní docházky

zaměstnavatel – 18 let, ev. dříve.

Volební právo

Aktivní volební právo (18 let)

Pasívní volební právo (21 let, 40 let)

Právnícké osoby

Jsou fiktivní osoby vytvořené právem nebo na základě práva. Mají práva a povinnosti, která se slučují s jejich právní podstatou.

Funkční hledisko: jsou nástrojem lidské činnosti.

Organizační hledisko: vystupují v právních vztazích vlastním jménem a nesou v nich majetkovou odpovědnost.

Vznikají buď **přímo ze zákona** (vysoké školy, státní fondy, ČT aj.) nebo dle v **zákoně stanovených podmínek** jejich vzniku.

Ke vzniku právnícké osoby je obvykle potřeba **písemná smlouva** nebo **zakládací listina** a vzniká zásadně dnem zápisu do veřejného nebo jiného rejstříku (obchodní rejstřík, nadační rejstřík, spolkový rejstřík aj.). Při vzniku je třeba určit její **název**, který pak požívá zákonné ochrany, a **sídlo**.

Zanikají dnem **výmazu** z veřejného rejstříku. Pokud nepodléhají zápisu do veřejného rejstříku, zanikají **likvidací**. Účelem likvidace je vypořádat majetek, vyrovnat dluhy a naložit s čistým majetkovým zůstatkem.

Rozdělení právnických osob dle zájmu v jakém jsou ustaveny

1. Právnické osoby soukromého práva

Jedná se o sdružení fyzických a právnických osob za účelem dosažení konkrétního cíle:

- **Korporace** – hospodářský cíl (obchodní společnosti, akciové apod., podstatná je osobní složka – sdružení osob) /corpus=tělo/,
- **Spolky** – samosprávná dobrovolná sdružení osob od 1.4.2014 (např. politické strany, hnutí, zahrádkáři ...),
- **Fundace** - základem je správa majetku, fundus = movitý inventář, základem je věcná složka (nadace, fondy).
- **Ústavy** – smíšené útvary - propojená osobní a věcná složka, společensky užitečná činnost (charita, církve, obecně prospěšná společnost, soukromé školy apod.).
- **Stát** pokud vystupuje v oblasti soukromého práva.

2. Právnícké osoby veřejného práva

Právníckými osobami jsou i veřejnoprávní korporace. Nejsou samostatnými právníckými osobami, ale mají v některých ohledech obdobné postavení jako právnícké osoby.

Veřejnoprávní právnícké osoby jsou zřízeny zákonem (obce, kraje, veřejné vysoké školy, příspěvkové organizace, státní fondy, ČT, ČTK, VZP, profesní komory, veřejné výzkumné instituce apod.). V zákonem stanoveném rozsahu disponují vedle způsobilosti k právům a povinnostem i způsobilostí k právnímu jednání a deliktní způsobilostí. V mezích zákonem stanovených **pravomocí** (např. výkonná, soudní) a **působnosti** (věcně vymezený okruh vztahů, teritoriálně, personálně - na které osoby) mohou rozhodovat o právech a povinnostech jiných fyzických a právníckých osob. Orgány veřejné moci nevystupují svým jménem, ale jménem státu nebo jiného orgánu veřejné moci (např. obce) v rámci na ně ze státu přenesené působnosti.

3. Stát

Stát bývá tradičně vymezován prostřednictvím tří prvků: státní moc nad určitým územím, obyvatelstvo na daném území a území.

Představuje **zvláštní typ právnické osoby**, která v sobě slučuje dvě odlišné charakteristiky:

1. Veřejnoprávní vztahy – veřejnoprávní právnická osoba se stanovenými mocenskými **pravomocemi** a **působností**. Stát zde má způsobilost autoritativní normotvorby a vystupuje v nadřazeném postavení vůči všem ostatním právním subjektům.

2. Soukromoprávní vztahy - Stát jako jeden z účastníků občanskoprávních vztahů je v rovném postavení vůči ostatním právním subjektům a lze ho charakterizovat jako veřejnoprávní korporaci, jejíž práva a povinnosti jsou vykonávány jednotlivými státními orgány v postavení právnické osoby.

Jednání právnické osoby

Právnická osoba má **právní osobnost** od okamžiku svého vzniku v plném rozsahu, pokud není omezena zákonem. Současně má i **způsobilost k právnímu jednání** a **deliktní způsobilost**.

Tvorba vůle právnické osoby:

- 1) jejími vnitřními orgány (valná hromada, členská schůze, shromáždění delegátů),
2. jejími výkonnými orgány (představenstva, výbory)

Procesní způsobilost

Za právnickou osobu jednají jejím jménem statutární orgány nebo pověření zaměstnanci či členové. Případně opatrovník právnické osoby – není-li zřejmé, kdo za ni má jednat.

Deliktní způsobilost právnické osoby

V soukromém právu (je v občanském, obchodním a pracovním právu).

Ve správním právu v zásadě bez omezení jiné správní delikty, nemohou ale spáchat některé delikty (např. přestupky).

V trestním právu mohou spáchat některé trestné činy (Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob č. 418/2011 Sb.) Zavinění pachatele se přičítá právnické osobě. Jde o trestné činy jako padělání peněz, financování terorismu, podpora a propagace terorismu, padělání veřejné listiny apod. Tresty od pokuty, konfiskace majetku až po zákaz činnosti.

Objekty právního vztahu

Je jimi to, proč subjekty vstupují do právního vztahu a co je realizováno prostřednictvím vzájemných práv a povinností.

Primárním objektem právního vztahu je lidské jednání, respektive účel, k němuž toto jednání směřuje.

Sekundárním objektem je instrument k dosažení objektu primárního, tj. například věc v právním smyslu.

Z podstaty právního normativního systému vyplývá zásada, že objektem právního vztahu nemůže být člověk, ten může být pouze jeho subjektem.

Objekty právního vztahu

- 1) **Věci** - vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí, **hmotné** (ovladatelná část vnějšího světa s povahou samostatného předmětu) **x nehmotné** (tj. práva, pokud to jejich povaha připouští); **movité x nemovité** (pozemky a podzemní stavby se samostatným určením);
- 2) **Zvíře** (má zvláštní význam a hodnotu jako smysly nadaný živý tvor);
- 3) **Výsledky tvůrčí duševní činnosti** (např. vynálezy, ochranné známky, vědecká a umělecká díla);
- 4) **Chování a jeho výsledky;**
- 5) **Hodnoty lidské osobnosti** nemajetkové povahy (např. důstojnost, čest, zdraví apod.);
- 6) **Hmotné objekty, které jsou živými tkáněmi** (transplantáty).

Obsah právního vztahu

Obsahem jsou **subjektivní práva a povinnosti**.

Subjektivní právo - právem upravená možnost subjektu se určitým způsobem chovat a požadovat k tomu odpovídající chování druhého subjektu. Ne všechna subjektivní práva jsou nároková !

Nárok je možnost domáhat se u soudu jako státního orgánu, aby kvalifikovaně rozhodl o existenci subjektivního práva a jemu odpovídající povinnosti a následně umožnil výkon tohoto rozhodnutí, pokud povinný v termínu povinnosti nedostál.

Nevynutitelná subjektivní práva:

- promlčená subjektivní práva
- rozpor výkonu práva s dobrými mravy
- práva odvislá od správního/soudního uvážení (např. osvobození od soudních poplatků, prominutí penále, udělení milosti apod.).

Subjektivní práva lze dělit na:

Absolutní (oprávnění subjektu odpovídá povinnost neurčitého počtu subjektů, působí erga omnes – vůči všem) a

relativní (oprávnění subjektu odpovídá povinnost určitého subjektu);

Přirozená (vyplývající z přirozenosti člověka) a

pozitivní (vyplývající z pozitivního práva);

Pozitivní (odpovídají jim pozitivní povinnosti jiného subjektu spočívající v tom něco vykonat) a

negativní (odpovídají jim negativní povinnosti jiného subjektu spočívající v tom něčeho se zdržet);

Individuální (oprávněným je jednotlivec) a

skupinová (oprávněným je širší kolektiv).

Právní povinnosti

Právní povinnost je právem stanovená nutnost chovat se určitým způsobem.

Základní druhy právních povinností:

- **dare** (dát)
- **facere** (konat)
- **non facere** (nekonat), **resp. omittere** (zdržet se jednání)
- **pati** (strpět určité jednání)

Dare a facere představují aktivní činnost, zatímco omittere a pati pasivní. Všechny uvedené druhy právní povinnosti mohou odpovídat relativnímu subjektivnímu právu, avšak absolutnímu subjektivnímu právu odpovídá pouze omittere.

Právní povinnosti lze rozdělovat na absolutní a relativní.

Vztah subjektivních práv a povinností

- V soukromém právu obvykle subjektivnímu právu jedné strany odpovídá právní povinnost strany druhé (např. právní povinnosti dlužníka zaplatit peněžitý dluh odpovídá subjektivní právo věřitele po dlužníkovi vyžadovat toto plnění).
- Existují však i právní vztahy, v nichž právní povinnosti neodpovídá žádné subjektivní právo (povinnost poskytnout pomoc).

Děkuji za pozornost